

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Katedra pedagogiky

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Alžběta Kačabová

**Rozvoj finanční gramotnosti u mladých lidí
opouštějící dětské domovy**

**The development of financial literacy of the
youth leaving children's home**

Praha 2012

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Josef Valenta, CSc.

Děkuji vedoucímu práce panu Doc.PhDr. Josefu Valentovi za odborné vedení práce.

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne

.....

Bc. Alžběta Kačabová

Abstrakt

Diplomová práce je zaměřena na výuku finanční gramotnosti dětí žijících v dětských domovech. Vychází ze současného stavu vzdělávací politiky v oblasti finanční gramotnosti, obsahu vzdělávacích programů a kvalitativního průzkumu současného skutečného stavu výuky finanční gramotnosti v dětských domovech. Vlastní průzkum bude uskutečněn formou strukturovaných rozhovorů s dětmi z dětských domovů. Průzkum je zaměřen na zjišťování úrovně finanční gramotnosti starších dětí (15 až 18 let) trvale žijících v dětském domově, zkoumá možnosti zkvalitnění výuky finanční gramotnosti v dětských domovech a tím zvýšení prevence sociálního vyloučení mladých lidí opouštějících dětské domovy z důvodů předlužení, které obvykle bývá důsledkem nízké finanční gramotnosti.

Klíčová slova

Finanční gramotnost, klient dětského domova, předluženost, sociální vyloučení, standardy finanční gramotnosti, vzdělávací politika, vzdělávací programy, hospodaření s finančními prostředky.

Abstract

This thesis is focused on education of financial literacy of children living in children's homes. It is based on current state of education politics in the fields of financial literacy, the contents of educational programmes and qualitative research of real current state of education of financial literacy in children's homes. The research itself will be made via structured interviews with children from children's homes. The research is focused on discovering the level of financial literacy of older children (15 – 18 years old) permanently living in children's homes, searching for possibilities of improvement of education of financial literacy in children's homes and therefore increasing prevention of social exclusion of young people leaving children's homes due to over-owing which is usually caused by low level of financial literacy.

Key words

Financial literacy, a client of a children's home, over-owing, social exclusion, the standards of financial literacy, educational politics, educational programs, economizing on financial resources.

Obsah

Abstrakt.....	4
Klíčová slova	4
Obsah	6
Seznam použitých zkratk	8
I. TÉMA PRÁCE A JEJÍ CÍLE	10
II. TEORETICKÁ ČÁST	12
1. Finanční gramotnost jako aktuální téma dnešní společnosti	12
1.1 Vzdělávací politika zaměřená na FG	14
1.2 Důsledky sociálního vyloučení dětí z DD v běžném životě	18
2. Vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti	21
2.1. Finanční gramotnost v rámci MŠMT	21
3. Prevence sociálního vyloučení v oblasti FG u dětí v DD	27
3.1 Klient dětského domova.....	27
3.2. Příprava dětí z dětských domovů na odchod/začlenění dětí z dětských domovů zpět do společnosti.....	31
3.2.1. COFET,a.s.	32
4. Příklady organizací, které v praxi realizují programy zaměřené na finanční gramotnost ...	34
4.1. Obecně prospěšná společnost SPOLU DĚTEM	34
4.2. Organizace Proxima Sociale, o.s.....	37
III. EMPIRICKÁ ČÁST	38
5. Cíl a stanovení hypotéz.....	38
6. Metodika	40

6.1. Rozhovory	41
6.2. Kritéria hodnocení výzkumných otázek	42
6.3. Kazuistika.....	45
7. Časový harmonogram a postup sběru dat	47
7.1. Přípravná fáze.....	47
7.2. Realizační fáze	47
7.3. Vyhodnocení výzkumného šetření.....	48
7.3.1 Vyhodnocení výzkumné metody rozhovor	48
7.3.2. Vyhodnocení výzkumné metody kazuistika.....	52
Závěr	55
Seznam použitých zdrojů.....	56

Seznam použitých zkratk:

ČNB	Česká národní banka
ČSOB	Československá obchodní banka, a.s.
DD	Dětský domov (dětské domovy)
ESF	Evropské strukturální fondy
ESFS	Expertní skupina pro finanční sektor
FG	Finanční gramotnost
HDP	Hrubý domácí produkt
MF	Ministerstvo financí
MPO	Ministerstvo práce a obchodu
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
MŠMT	Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy
MV	Ministerstvo vnitra
NIDV	Národní institut pro další vzdělávání
NNO	Nestátní neziskové organizace
NSFV	Národní strategie finančního vzdělávání
NÚOV	Národní ústav odborného vzdělávání
o.p.s.	Obecně prospěšná společnost
o.s.	Občanské sdružení
RVP	Rámcový vzdělávací program
RVP ZV	Rámcový vzdělávací program základního vzdělání
SBFG	Slabikář finanční gramotnosti
SFG	Standardy finanční gramotnosti

StFG	Strategie finančního vzdělávání
SŠ	Střední škola (střední školy)
ŠVP	Školní vzdělávací program
VUP	Výzkumný ústav pedagogický
ZŠ	Základní škola (základní školy)

I. TÉMA PRÁCE A JEJÍ CÍLE

Důvodem, proč vznikla tato diplomová práce je, že mladí lidé, kteří opouštějí dětské domovy, jsou nedostatečně připraveni na samostatný život v oblasti finanční gramotnosti. Smyslem této práce je podpora prevence sociálního vyloučení mladých lidí ze společnosti následkem nízké finanční gramotnosti na základě empiricky získaných dat. Práce je zaměřena na edukaci finanční gramotnosti ve smyslu hospodaření s penězi, které je oblastí potřebnou pro plnohodnotný život jedince. Hospodaření s penězi budeme dělit na dvě hlavní části: příjmy (práce, brigáda, kapesné) a výdaje (nutné výdaje / doprava, jídlo, hygiena a osobní výdaje). A dále, jak člověk nakládá s penězi, zda se nezadlužuje, pokud ano, zda je schopen splácet, na co se zadlužuje a zda je to potřeba, zda šetří a kolik a v neposlední řadě jak nakládá se svým podpisem.

Cílem celé práce je zlepšit edukaci v oblasti finanční gramotnosti u lidí, kteří opouštějí dětské domovy.

Diplomová práce se dělí na dvě hlavní části: teoretickou a praktickou.

Cílem teoretické části práce je objasnit základní pojmy a státní politiku související s problematikou finanční gramotnosti jako tématem vzdělávání se zaměřením na přípravu dětí odcházejících z dětských domovů.

Cílem praktické části je zjistit, jakým způsobem jsou děti v dětských domovech ve věku 15 až 18 let připravovány v oblasti finanční gramotnosti a následně doporučit v rizikových oblastech způsoby zlepšení.

Pro naplnění cíle jsou použity následující metody: analýza a syntéza odborné literatury a zdrojů, analýza a syntéza materiálů Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) zaměřené na finanční gramotnost, rozhovor, kazuistika.

V oblasti práce s literaturou jsem vycházela ze základních teoretických prací o problematice finanční gramotnosti (Slabikář finanční gramotnosti. 2009. [1]), problematiky ústavní výchovy (Už vím jak. 2011. [11]; Ústavní péče. 1995. [12]) a metodických materiálů ústředních orgánů státní správy (Národní strategie finančního vzdělávání. 2010. [14]; Systém budování finanční gramotnosti na základních a

středních školách. 2007. [23]) a teoreticko-metodologických prací na téma výzkumu (Kvalitativní výzkum. 2005. Str.407[4]).

Součástí práce je seznam použité literatury a seznam zkratek. Definice používaných pojmů jsou uváděny průběžně v textu.

II. TEORETICKÁ ČÁST

1. Finanční gramotnost jako aktuální téma dnešní společnosti

V současné době se stále zvyšuje zadluženost obyvatel ČR. Neustále se zvyšuje počet lidí, kteří nejsou schopni splácet své dluhy a končí často na ulici jako sociálně vyloučení občané. A musí se o ně postarat společnost, tedy stát.

Považuji za zásadní zaměřit se na potřebu edukace zejména dětí z dětských domovů pro život za jejich branami, kde by se měly umět orientovat v neustále se měnícím prostředí a dokázali odolávat nejistotě a nejrůznějším tlakům, kterým budou v životě vystaveny. Právě v dnešní společnosti se ukazuje, že děti z dětských domovů odcházejí do života plné očekávání a bez zkušeností, které jiné děti získávají ve svých rodinách. Ale nejen to, bohužel se objevují i v situacích, jimž budou muset čelit sami, bez podpory svých zkušených rodičů. Začlenění se do dnešní společnosti je zásadním krokem v životě jedince, který je ale bez předchozí přípravy a pomoci zainteresovaných osob velmi obtížný.

V dnešní době je nezbytnou součástí přípravy na život finanční vzdělávání, které je velmi důležité pro každého občana. Otázka financí a správného hospodaření s penězi hraje stále důležitější roli v životě lidí. Edukace v této oblasti předchází mnoha problémům. Jedním z nich je aktuální zadluženost domácností, ale i jednotlivců. Téměř každé rozhodnutí člověka ve společnosti 21.století je spojeno nebo ovlivněno s financemi a jeho finanční situací. Aby se jedinec byl schopný orientovat v tomto světě, musí být vybaven základními znalostmi, dovednostmi a hodnotovými postoji nezbytnými k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a své blízké v současné společnosti.

Finančně gramotný člověk ví, co to jsou peníze a jaká je jejich reálná hodnota, dále také jak získat peníze (rozdíl mezi zaměstnáním a podnikáním); Co to je dluh a úroky; Rozlišovat mezi špatným a dobrým dluhem; Jak si zachovat peníze (co je to inflace a jak se proti ní chránit) co je to „cashflow“¹ a jeho význam pro

¹ Cashflow - hotovostní tok

osobní finance; Co to jsou daně (a jak na nich ušetřit); Jak utrácet peníze (jestli mi utracené peníze vydělají další peníze nebo ne; základní orientace v osobních investicích). A poslední důležitou oblastí je sestavení a dodržení osobního finančního plánu do budoucna.²

² http://cs.wikipedia.org/wiki/Finan%C4%8Dn%C3%AD_gramotnost

1.1 Vzdělávací politika zaměřená na FG

V České republice vznikl v posledních letech poměrně nový fenomén zadlužování. Zadlužování se a neschopnost splácet své finanční závazky vede k předlužování. V poslední době bohužel stoupá zadluženost českých domácností a přibývá jednotlivců i rodin, kterým úvěry přerostou přes hlavu. Rychlost růstu půjčených prostředků je riziková nejen pro domácnosti, ale i pro ekonomiku státu.

Předlužení a špatné hospodaření s penězi postihuje převážně sociálně znevýhodněné jedince či znevýhodněné skupiny obyvatelstva. Je jedním z faktorů, který způsobuje jejich sociální vyloučení (vyučování) ze společnosti. Do takto znevýhodněné skupiny obyvatel patří zejména občané, kteří nejsou schopni odolávat tlakům a nabídkám reklamy, úvěrových podvodníků, lichvářů a bankovních a nebankovních úvěrových produktů. Dalším důvodem je i neinformovanost občanů v oblasti nabídky finančních služeb.

Na tuto problematickou situaci reagovala vláda ČR usnesením č. 1594 ze dne 7. prosince 2005 a uložila ministru financí, ministryni školství, mládeže a tělovýchovy a ministru průmyslu a obchodu připravit systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách (dále jen „SBFG“). SBFG byl vytvořen meziresortní skupinou, která se skládala ze zástupců Ministerstva financí, Ministerstva průmyslu a obchodu, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy (dále jen „MŠMT“) a jeho přímo řízenými organizacemi: Výzkumný ústav pedagogický v Praze (dále jen „VUP“), Národní ústav odborného vzdělání a zástupce obchodních akademií. SBFG je v souladu s dokumenty Evropské unie, konkrétně Evropské komise v oblasti politiky finančních služeb.

První verze SBFG byla dokončena v září 2006. Poté byly zahájeny práce na jeho realizaci, především návrh prvních standardů finanční gramotnosti (dále jen „SFG“). Současná druhá verze navazuje na širší Strategii finančního vzdělávání (dále jen „StFG“). V roce 2006 byla také vytvořena Expertní skupina pro finanční sektor (dále jen „ESFS“), která je stálou základnou pro odbornou diskusi státu, spotřebitelských sdružení a subjektů finančního trhu o koncepčních otázkách, především o ochraně spotřebitele na finančním trhu. Jedno z klíčových témat této skupiny je finanční vzdělávání obyvatel České republiky.

„V roce 2007 byla zveřejněna Strategie finančního vzdělávání, ve které je uvedena také definice finanční gramotnosti (dále jen FG). Podoba strategie byly aktualizována v roce 2010, kdy ji přijala vláda ČR jako Národní strategii finančního vzdělávání“³ (dále jen „NSFV“).

Podstatným krokem v problematice financí je vzdělávat děti a mládež. Posílení FG na základních a středních školách je právě jedním ze dvou pilířů NSFV. Ta věnuje pozornost dvěma fázím vzdělání: počátečnímu a dalšímu vzdělávání (tzn. celoživotní vzdělávání). Do počátečního vzdělávání, u kterého realizaci zajišťuje stát prostřednictvím MŠMT, patří předškolní, základní, střední, vyšší odborné a vysokoškolské vzdělání. Celoživotní vzdělávání budou uskutečňovat subjekty finančního trhu a další organizace (např. spotřebitelská sdružení).

Finančním vzděláváním se také zabývá Rámcová politika MF v oblasti ochrany spotřebitele na finančním trhu. Hlavním principem tohoto dokumentu je úvaha, „že vzdělaný a informovaný spotřebitel je plnohodnotným aktérem finančního trhu a proto je cílem MF jako gestora ochrany spotřebitele na finančním trhu se na procesu vzdělávání spotřebitelů podílet.“⁴

Uvedená definice FG tvoří podklad pro Standardy finanční gramotnosti, které jsou součástí SBFG na základních a středních školách a vymezují cílový stav úrovně finanční gramotnosti pro základní a střední vzdělávání.

Definice FG: „Finanční gramotnost je soubor znalostí, dovedností a hodnotových postojů občana nezbytných k tomu, aby finančně zabezpečil sebe a svou rodinu v současné společnosti a aktivně vystupoval na trhu finančních produktů a služeb. Finančně gramotný občan se orientuje v problematice peněz a cen a je schopen odpovědně spravovat osobní/rodinný rozpočet, včetně správy finančních aktiv a finančních závazků s ohledem na měnící se životní situace.“⁵

Definice finanční gramotnosti je strukturovaná a jako správa osobních/rodinných financí zahrnuje tři složky: gramotnost peněžní, cenovou a rozpočtovou.

³ Národní strategie finančního vzdělávání. 2010. [14]

⁴ Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. 2007. [23]

⁵ Národní strategie finančního vzdělávání. 2010. [14]

- Peněžní gramotnost zahrnuje znalosti nezbytné pro správu bezhotovostních a hotovostních peněz, transakcí s nimi a dále správu nástrojů k tomu určených (např. platební nástroje, běžný účet apod.)

- Cenová gramotnost obsahuje kompetence nezbytné pro porozumění cenovým mechanismům a inflaci. „Významnou složkou cenové gramotnosti je porozumění principu „ceny peněz“ v čase, rozdílu mezi nominální a reálnou úrokovou sazbou a porozumění cenám finančních nástrojů a služeb v praktické podobě poplatků a úrokových sazeb.“⁶

- Rozpočtová gramotnost zahrnuje znalosti nezbytné pro správu osobního / rodinného rozpočtu. Sem můžeme zařadit např. schopnost vést rozpočet, stanovovat finanční cíle nebo schopnost zvládat různé životní situace z finančního hlediska. Rozpočtová gramotnost zahrnuje ještě dvě další složky: správu finančních aktivit (např. vkladů, investic a pojištění) a správu finančních závazků (např. leasingu nebo úvěru). V obou případech to předpokládá orientaci na trhu různě komplikovaných finančních produktů a služeb, také schopnost mezi sebou jednotlivé služby či produkty porovnávat a volit ty nejvhodnější s ohledem na konkrétní životní situaci.

FG je také spojena zvláště s gramotností numerickou (týká se především finančních numerických úkonů), gramotností informační (schopnost vyhledat, použít a vyhodnotit relevantní informace v kontextu) a gramotností právní (jako orientace v právním systému, přehled o právech, povinnostech a možnostech, kam se obrátit o pomoc).

FG je součástí širší ekonomické gramotnosti, která zahrnuje např. schopnost zajistit si příjem, zvažovat důsledky osobních rozhodnutí na současný a budoucí příjem, orientaci na trhu pracovních příležitostí, schopnost rozhodovat o výdajích apod. Nedílnou součástí jsou také makroekonomické aspekty (tzn. orientace v základních vztazích mezi jednotlivými sektory ekonomiky a porozumění základním makroekonomickým ukazatelům např. HDP, úroková míra, inflace apod.) a oblast daňová, která se významně podílí na finančních zdrojích rodin, ale i jednotlivců. Má významný vliv na peněžní toky v soukromých financích. Základní povědomí občanů o

⁶ Gramotnosti ve vzdělání. Soubor studií. 2011 [3]

daňovém systému a roli daní je nutné proto, aby se jedinec odpovědně choval vůči rodině a státu. Finanční gramotnost, která je součástí ekonomické gramotnosti, tvoří jednu ze složek tzv. klíčových kompetencí, tedy znalostí, dovedností a hodnotových postojů, které by měl občan mít, aby se dokázal uplatnit v dnešní společnosti.

1.2 Důsledky sociálního vyloučení dětí z DD v běžném životě

Termínem sociální vyloučení označujeme proces, ve kterém jedinci či celé skupině obyvatelstva je znesnadněn či zcela zamezen přístup ke zdrojům, pozicím a příležitostem, které umožňují zapojení do sociálních, ekonomických a politických aktivit majoritní společnosti. Dochází k postupnému oddělování jedinců či skupin obyvatelstva od hlavního proudu společnosti.

„Sociální vyloučení je vnímáno jako proces vylučování jedinců či skupin obyvatelstva ze sociálního, ekonomického a kulturního života společnosti v důsledku nedostatečného přístupu nejen k rozdělovanému bohatství, ale i k dalším zdrojům, které jsou ve společnosti k dispozici. K základním zdrojům společnosti patří: zaměstnání, vzdělávání, bydlení, zdravotní péče a sociální ochrana.“⁷

Zdeněk Balabán ve slabikáři finanční gramotnosti uvádí ohrožené skupiny obyvatelstva, které jsou ve zvýšené míře vystaveny sociálnímu vyloučení. Mezi ně patří:

- Osoby se zdravotním postižením
- Příslušníci etnických menšin
- Migranti
- Osoby s různými druhy závislostí
- Osoby, pro které se stal život „na sociálních dávkách“ běžným životním stylem
- Dlouhodobě nezaměstnaní
- Osoby s nízkou kvalifikací
- Osoby předlužené
- Děti, které žijí v ohrožených rodinách (nefunkčních, chudých, mnohopočetných, s nezaměstnanými rodiči a v rodinách, kde dochází k násilí. Tyto děti mají často nižší vzdělání, zhoršené zdraví a mají méně příležitostí a podnětů k tomu, aby se náležitě sociálně vyvíjely).
- Osoby, které žijí ve znevýhodněných oblastech s vysokou nezaměstnaností, nízkou kvalitou bytového fondu, se špatnou dopravní obslužností, apod.

⁷ Slabikář finanční gramotnosti. 2009. Str.65 [1]

Riziko vyloučení se u jedinců zvyšuje, pokud u nich dochází ke kumulaci více uvedených znevýhodnění např. děti, které dlouhodobě žijí v dětských domovech (následkem nefunkční rodiny) a nízkou kvalifikací. Finanční problémy s následným předlužením přispívají k jejich vyloučení z běžného života společnosti na její okraj s velmi obtížným návratem zpět. Předlužení je stav, kdy člověk není schopen plnit své finanční závazky. „Předlužení postihuje převážně sociálně znevýhodněné jedince či sociálně znevýhodněné skupiny obyvatelstva a je jedním z významných faktorů, který způsobuje jejich sociální vylučování z běžného života majoritní společnosti s následným obtížným zpětným začleněním do života této společnosti.“⁸ Problém předlužení je spojen hlavně s jedinci nemajetnými, kteří se nachází ve zhoršené sociální situaci nebo jejichž finanční gramotnost je snižena tj. nedokáží hospodařit s penězi. Bohužel s tím se pojí i následné problémy, které předluženému jedinci vznikají např. pracuje nelegálně, jelikož by mu byla uložena exekuce na část mzdy. Těmto lidem se vyplatí kombinovat sociální dávky s nelegální prací. Často jim hrozí exekuce majetku, upadají do závislosti na sociálních dávkách nebo jsou neplatiči nájemného, energií a služeb spojených s užíváním bytu. Předluženým rodinám může hrozit i odebrání dětí do ústavní péče.

Mezi cíle finančního vzdělávání patří občan, který se aktivně a odpovědně účastní finančního trhu, ale patří sem i oblast prevence proti zadlužení, následnému předlužení a zajištění na stáří.

Mezi nejzávažnější riziko ústavní péče patří hospitalismus. Jedná se o „stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní, „civilní“ život.“⁹

Každoročně v České republice opouští dětské domovy zhruba 1000 mladých lidí, kteří vyrostli v dětském domově.¹⁰ Bohužel spousta z nich, se následně během několika let ocitne v dalším zařízení provozovaném státem nebo neziskovými organizacemi např. Domy na půli cesty, azylové domy, krizové pobytové služby apod. Mladí lidé, kteří odcházejí, z dětských domovů jsou nedostatečně připraveni na

⁸ Slabikář finanční gramotnosti. 2009. Str.51 [1]

⁹ Ústavní péče.1995. Str.118 [12]

¹⁰ Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2010. Str. 101 [24]

samostatný život, kde si musejí poradit sami. I přesto, že existují neziskové organizace, které se zaměřují na tuto cílovou skupinu, je stále problém s adaptací lidí z dětského domova do reálného života. U dětí z dětských domovů existuje větší ohrožení sociálním vyloučením než u dětí se stabilním rodinným zázemím.

„Dlouhodobý pobyt dětí v ústavní péči má ve většině případů negativní vliv na celý jejich život. I při nejlepší péči nejsou tato zařízení schopna připravit mladé lidi na běžný život se všemi právy, povinnostmi, starostmi i radostmi. Na rozdíl od mladých lidí vyrůstajících v rodině musí děti v ústavní péči, které při dosažení dospělosti nestudují, svůj „domov“ v osmnácti letech opustit.“¹¹

¹¹ <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000503.pdf> [30]

2. Vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti

2.1. Finanční gramotnost v rámci MŠMT

Důležitým úkolem v problematice financí je vzdělávat děti a mládež v průběhu celého vzdělávacího procesu.

„Nové pojetí kurikula vychází z dvojúrovňového participativního modelu kurikulární politiky evropských zemí a opírá se o čtyři pilíře: učit se poznávat, učit se jednat, učit se spolupracovat tj. žít ve společnosti a učit se žít. Tyto pilíře se staly základem pro definování klíčových kompetencí rámcových vzdělávacích programů základního vzdělávání (dále jen „RVP ZV“).“¹²

Nové principy kurikulární politiky jsou obsaženy v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílá kniha) a zakotveny v zákoně č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělání. Do vzdělávací soustavy tím byl zaveden nový systém kurikulárních dokumentů pro vzdělávání žáků od 3 do 19 let. Kurikulární dokumenty jsou vytvářeny na dvou úrovních, státní a školní.

K státní úrovni patří Národní program vzdělávání a RVP, které vymezují závazné rámce vzdělávání pro jednotlivé etapy – předškolní, základní, gymnaziální a střední odborné vzdělávání. RVP pro základní vzdělávání „má žákům pomáhat utvářet a postupně rozvíjet klíčové kompetence a poskytnout spolehlivý základ všeobecného vzdělávání, které se orientuje zejména na situace blízké životu a na praktické jednání.“¹³ Programy vycházejí z nové strategie vzdělávání, která zdůrazňuje klíčové kompetence a jejich provázanost se vzdělávacím obsahem. „Klíčové kompetence se vymezují jako „souhrn vědomostí, dovedností, schopností, postojů a hodnot důležitých pro osobní rozvoj a uplatnění každého člena společnosti.“¹⁴ Za klíčové kompetence jsou považovány: k řešení problémů, k učení, sociální a personální, komunikativní, pracovní a občanské kompetence.

¹² Jak postupovat při tvorbě školního vzdělávacího s pedagogickým sborem. 2007. Str.5 [8]

¹³ Kurikulum v současné škole. 2008. Str.35 [11]

¹⁴ Kurikulum v současné škole. 2008. Str.35 [11]

Školní úroveň představují školní vzdělávací programy (dále jen „ŠVP“), podle kterých se uskutečňuje vzdělávání na jednotlivých školách. ŠVP si tvoří školy samostatně podle RVP.

MF podporuje zařazení finančního vzdělávání do RVP pro základní a střední vzdělávání vydávaných MŠMT a navazujících ŠVP vydávaných a zveřejňovaných řediteli škol, a to hlavně po obsahové stránce.

„MŠMT odpovídá ve fázi počátečního vzdělávání za zavádění RVP, které jsou východiskem (podle školského zákona závazným) pro tvorbu ŠVP na jednotlivých školách. MŠMT zabezpečí implementaci standardů FG do RVP, a to podle odpovídající věkové kategorie žáků s cílem posílit jejich FG, a to v příslušných termínech stanovených pro úpravu stávajících a tvorbu nových RVP. ŠVP zpracovaný též v souladu s možnostmi a zaměřením školy, zájmy žáků a rodičů, vydává ředitel školy. Tato činnost musí být zároveň podpořena existencí vhodného portfolia metodických materiálů (viz kapitolu III.2 SFG) . Tímto postupem bude dotvořen ucelený systém finančního vzdělávání pro žáky ZŠ a SŠ a žáci si tak budou moci osvojit potřebné kompetence odpovídající příslušnému SFG.“¹⁵

Určujícím dokumentem pro žáky v oblasti finančního vzdělávání je dokument SBFG na základních a středních školách z roku 2008 (společně zpracovalo MF, MPO, VÚP, NÚOV), který obsahuje SFG (zpracovala Meziresortní skupina pro finanční vzdělávání při MF složená ze zástupců MF, MŠMT, MPO, VÚP, NÚOV). Standardy stanovují ideální úroveň FG pro různé cílové skupiny.

¹⁵ Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. 2007 [23]

V roce 2007 byly v první fázi realizace pro počáteční vzdělávání vymezeny tři standardy FG podle cílových skupin:

- Standard FG pro žáka 1.stupně ZŠ
- Standard FG pro žáka 2.stupně ZŠ
- Standard FG pro žáka SŠ, který odpovídá standardu FG dospělého občana přizpůsobeného vzdělávacím potřebám žáků na SŠ.

Každá úroveň obsahuje tři části: peníze, hospodaření domácnosti a finanční produkty. Ochrana spotřebitele je pro střední vzdělání samostatnou částí standardu a pro základní vzdělávání je součástí úrovně hospodaření domácnosti. Standardy jsou koncipovány tak, aby jednotlivé části daných úrovní na sebe navazovaly. Jednotlivé úrovně obsahují přiměřenou část finančního vzdělávání, aby žáci po absolvování dané úrovně byli vybaveni potřebnými kompetencemi a dosahovali uvedených výsledků vzdělávání. „Proto se finanční gramotnost stala součástí klíčových kompetencí, které tvoří nedílnou součást RVP pro základní i střední vzdělávání.“¹⁶

Standardy FG jsou zapracovány do RVP u počátečního vzdělávání na ZŠ a SŠ nebo slouží jako východisko při tvorbě konkrétních ŠVP a aktivit, které směřují ke zvyšování úrovně FG žáků a dospělé populace u dalšího vzdělávání. Školy mají povinnost zahájit výuku podle konkretizovaných ŠVP nejpozději do dvou let od doby vydání odpovídajících RVP. Pouze tak bude plošně zajištěno na národní úrovni, že všichni žáci ZŠ a SŠ budou vzděláni v oblasti FG tak, aby se uměli se znalostí věci v dennodenní praxi adekvátně rozhodovat a jednat na finančním trhu.

V současné chvíli se s pojmem finanční gramotnost v rámcovém vzdělávacím programu základního vzdělání přímo nesetkáváme, ale podle Výzkumného ústavu pedagogického, umožňuje tento dokument potenciál k jejímu rozvoji. Problematika financí je přímou součástí vzdělávacích oborů Člověk a jeho svět, Výchova k občanství a Člověk a svět práce. Možnosti k budování FG můžeme vidět i ve vzdělávacím oboru Matematika a její aplikace. Je zde kladen důraz na řešení aplikačních úloh, řešení problémů a propojení s běžným životem. Celkově rámcový vzdělávací program základního vzdělání umožňuje možnosti práce s finanční gramotností v pasážích, které se týkají praktického života, vnímání problémových situací, kritického přístupu

¹⁶ Finanční gramotnost. 2010. str..9 B2.21 [20]

k informacím, řešení problémových situací, vyhledávání informací, zodpovědnosti za svá rozhodnutí a užívání logických, matematických a empirických postupů při řešení problémů. Za hlavní je považována kompetence k řešení problémů. Dále také můžeme nalézt vhodné podmínky pro rozvoj finanční gramotnosti u kompetence pracovní a kompetence k učení. Ve vzdělávací oblasti Člověk a jeho svět, která je určena pro první stupeň ZŠ, můžeme považovat za vhodné podmínky pro rozvoj FG pasáže, kde jsou uvedeny dovednosti pro praktický život, organizace života v rodině, práva, povinnosti a problémy provázající soužití lidí.

Pro druhý stupeň je určena oblast Člověk a společnost, do které patří vzdělávací obor Výchova k občanství, kde se můžeme s prvky finančního vzdělávání setkat nejčastěji. Tato oblast přispívá k rozvoji finanční gramotnosti nebo k orientaci ve světě financí. Podněty k finanční gramotnosti jsou tam, kde je uvedeno řešení problémů v reálných životních situacích, a tam, kde je zmíněn hospodářský život a odpovědné chování a jednání.

Ve vzdělávací oblasti Člověk a svět práce, která je předepsána pro první i druhý stupeň ZŠ, můžeme souvislost s finanční gramotností nalézt v pasážích o provozu a údržbě domácnosti a v pasážích o uplatnění člověka v dalším životě.

Pro druhý stupeň jsou vyjádření vztahující se k finanční gramotnosti součástí tematického celku Provoz a údržba domácnosti. Tento celek, který není pro školy povinný, tak nemusí být do výuky zařazen. Výzkumný ústav pedagogický jej doporučuje ve studii k problematice FG o „sestavení jednoduchého rozpočtu rodiny“. Do budoucna by jedním z cílů mělo být i vést žáky k odpovědnému spravování osobního rozpočtu.

Součástí RVP ZV jsou i průřezová témata, ve kterých můžeme nalézt podněty pro rozvíjení FG především v tématu Osobnostní a sociální výchovy, a to v oblasti každodenní etiky týkající se zodpovědnosti a rozhodování. Dále v tématu Mediální výchova, a tam v oblasti reklamy, hodnocení mediálního sdělení, kritického přístupu k mediálnímu sdělení (cenové triky a klamavé nabídky, média mají velký vliv na finanční chování občanů na trhu s finančními prostředky).

Ve vzdělávací oblasti Matematika a její aplikace „podle RVP ZV umožňuje řešit aplikační úlohy, včetně úloh optimalizačních se vztahem k otázkám financí. RVP ZV upozorňuje na řešení praktických problémů s využitím matematiky, tedy rozvíjení

dovedností pro život. Je vhodné, aby praktické problémy v matematice byly voleny i s ohledem na nakládání s finančními prostředky“¹⁷.

Rámec každodenního života tvoří FG, která se promítá do rozvíjení orientace v ekonomické oblasti, ale patří sem i zvyšování odolnosti vůči manipulaci např. klamavé nabídky. Podle definice FG a SFG pro 2.stupeň základního vzdělávání a potřeby finančního vzdělávání by bylo vhodné rozšířit vzdělávací cíle o vedení žáků k orientaci v problematice peněz a cen a k odpovědnému spravování rodinného nebo osobního rozpočtu, včetně správy finančních aktiv (příjmy a výdaje) a závazků (položek, které člověk musí platit).

„V roce 2007 MŠMT ve spolupráci s MF vydalo SFG (jako součást materiálu SBFG na základních a středních školách) a postupně je zařazuje do příslušných RVP ve středním vzdělávání. V návaznosti na tento krok byla systematicky ze strany MŠMT a částečně též ČNB zahájena podpora pedagogických pracovníků v podobě vydání metodických publikací,¹⁸ poskytování akreditovaného vzdělávání¹⁹ a zařazení oblasti finanční gramotnosti do obsahu příslušných vysokoškolských studijních programů²⁰. Podpora finančního vzdělávání byla zařazena jako jedna z priorit do výzev ESF – operačního programu Vzdělávání pro konkurenceschopnost a do vybraných rozvojových programů pro školy financovaných ze státního rozpočtu ČR.“²¹

¹⁷ Gramotnosti ve vzdělávání. Příručka pro učitele. 2010 [3]

¹⁸ V roce 2008 vydal Národní ústav odborného vzdělávání (NÚOV) příručku pro učitele Finanční gramotnost – obsah a příklady z praxe škol a v roce 2009 příručku Finanční gramotnost – úlohy a metodika. Obě byly rozeslány středním školám a zveřejněny na webových stránkách Metodického portálu www.rvp.cz. Současně ČNB odborně zaštitila publikaci Ekonomická a finanční gramotnost pro ZŠ a víceletá gymnázia/Manuál pro učitele, zpracovanou na základě schváleného RVP základního vzdělávání a Standardů finanční gramotnosti a zdarma ho zaslala základním školám a víceletým gymnáziím. V letech 2007 až 2009 byly realizovány také projekty neziskových organizací a dalších soukromých subjektů, jejichž výstupy jsou zaměřeny na podporu výuky finanční gramotnosti ve školách.

¹⁹ Od roku 2008 bylo po akreditaci zahájeno Národním institutem pro další vzdělávání (NIDV) v oblasti finanční gramotnosti další vzdělávání pedagogických pracovníků. ČNB je spoluorganizátorem některých těchto vzdělávacích programů a zajišťuje je lektorsky, kromě toho pro stejnou oblast organizuje i semináře s Masarykovou univerzitou v Brně a s krajskými centry dalšího vzdělávání.

²⁰ V roce 2008 MŠMT oslovilo děkany fakult vysokých škol, které připravují učitele základních a středních škol a požádalo je o zařazení problematiky finanční gramotnosti do obsahu příslušných vysokoškolských studijních programů. ČNB následně nabídla odbornou záštitu a konzultace při přípravě studijních materiálů pro tyto nové studijní programy.

²¹ Národní strategie finančního vzdělávání. 2010. [14]

„MŠMT schválilo v červenci 2007 RVP pro gymnázia a pro gymnázia se sportovní přípravou, ve kterých jsou již standardy FG pro SŠ zahrnuty (především ve vzdělávací oblasti Člověk a svět práce). MŠMT dále v červnu a v červenci 2007 schválilo 61 RVP pro střední odborné vzdělávání, ve kterých jsou též tyto standardy zahrnuty (zejména část společenskovední vzdělávání a ekonomické vzdělávání).“²²

²² Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách. 2007. [23]

3. Prevence sociální vyloučení v oblasti FG u dětí v DD

3.1 Klient dětského domova

Rodina tvoří základ života. Pokud rodina jako pečující systém selže, úkolem dětského domova je nahradit rodinu buď trvale, nebo jen na určitou dobu. Dětský domov je školským zařízením pro výkon ústavní výchovy. Posláním dětských domovů je vytvořit optimální podmínky pro všestranný rozvoj svěřených dětí, připravit je na samostatný život. Úkolem dětských domovů je „Vytvoření trvalého prostředí, kde by se dítěti dostávalo uspokojení základních citových potřeb a které by zabezpečilo podmínky pro formování vědomostí, dovedností a návyků s ohledem na společenské i osobní postřehy a na zájmy a zvláštnosti jedince.“²³ Hlavním účelem je zajišťovat vzdělávání, poskytnout vhodné podmínky pro výchovu a zajistit celodenní péči.

Mnoho dětí se do ústavní péče dostane z rodin, které dítě nechtějí, nebo přímo z kojeneckého ústavu. Dalším důvodem v posledních letech bývá i nedostatečné materiální zabezpečení potřeby dítěte rodinou. V dětských domovech tak vyrůstají vedle sebe děti, které např. rodiče nemají ať už z důvodů úmrtí či zbavení rodičovských povinností a děti, které rodiče mají. „Tento fakt ovlivňuje nejen postoj dětí vůči dětskému domovu a vychovatelům, ale i vůči hodnotám a službám, které jim zařízení zprostředkuje a nabízí, a navíc má tuto skutečnost vliv také na řešení a zvládnutí jejich odchodu z dětského domova při dosažení plnoletosti.“²⁴

Častým problémem po umístění dítěte je překonání adaptačních potíží. Každý prožívá různě odloučení od rodiny, které představuje vážný zásah do vývoje dítěte. Prožívání je různé např. dítě reaguje nepřiměřeně na výchovné prostředky dospělých, může být nedůvěřivý a nemusí akceptovat zájmy a potřeby ostatních. Děti trpí citovou ambivalencí, která je provázána úzkostí, střídáním nálad, nadměrnou lítostivostí, vzdorovitostí nebo agresivitou. Díky tomu se dítě z počátku obtížně zapojuje do různých činností, včetně pravidelného plnění

²³ Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech. Str.8 [5]

²⁴ „Už vím jak“. 2011. Str.21 [10]

školních povinností a povinností spojených se sebeobsluhou v dětském domově. Je tedy velice důležité zjistit nejprve příčiny a projevy zaostávání a podle toho určit, zda je náprava možná běžnými výchovnými metodami nebo zda vyžaduje spolupráci specializovaného pracoviště (např. pedagogicko-psychologické poradny, střediska výchovné péče). „Nejzávažnějším rizikem dlouhodobého pobytu v ústavu je tzv. hospitalismus, tedy stav dobré adaptace na umělé ústavní podmínky doprovázený snižující se schopností adaptace na neústavní „civilní“ život.“²⁵

Umístění do dětského domova může mít negativní vliv na klienta, který se odrazí v jeho životě. Patří sem:

- **Nestabilní sociální prostředí:** každý někam v životě patří. Dítě nemá podporu sociální identity. Často žije v nadějích, že se vrátí domů, ale bohužel tomu tak nebývá. Tato nejistota, která vychází z reality stavu, pak vede ke ztrátě sociální stability. „Stále běžnou chybou jsou časté neopodstatněné změny prostředí (z ústavu do ústavu apod.), jež silně ohrožují pocit bezpečí a osobní jistoty.“²⁶ Řada dětí vystřídá do dospělosti několik ústavů. Změny prostředí vyvolávají řadu potíží např. neurotických projevů, apatickou otupělost, depresivní nálady atd.
- **Nedostatek sociálních vztahů:** každý z nás potřebuje jistotu v důvěrných vztazích, ale bohužel dětem z dětských domovů chybí často sociální vztahy. Mají problémy s navazováním nových vztahů, ale i s jejich udržováním. Odráží se to nejen v partnerských, ale i v ostatních vztazích. Nemají dostatek možností vytvořit si hluboký citový vztah k jedné dospělé osobě, která by plnila funkci mateřskou a rodičovskou. „Ale přes všechny snahy se ve většině ústavů ani dnes nedaří odstranit nedostatek individuální pozornosti dospělého, který by bezprostředně a citlivě reagoval na spontánní aktivní projevy dítěte a zcela podle jeho vývojových možností a okamžitého stavu mu poskytoval přiměřené podněty a pomáhal mu pochopit řadu věcí. Zejména se pak sotva podaří zajistit individuální emoční vztah určitého dospělého, který by dítě provázel po celé dětství a dodával mu potřebné citové bezpečí a

²⁵ Ústavní péče. 1995. Str.118 [12]

²⁶ Dětská psychoterapie. 2000 Str.303 [9]

základnu pro jeho autonomní vývoj a pokračující osobní růst.“²⁷ Vychovatelé se v ústavěch často mění, takže není téměř možné navázat pevné a stálé vztahy v těchto podmínkách. Přitom ale hluboký citový a pevný vztah k dospělé osobě (ideálně rodič) je jednou ze základních lidských potřeb. Nedostatek tvoří frustraci u dítěte, která působí na dítě úměrně s věkem. V důsledku přerušení vztahů při změně prostředí se projevuje i separační úzkost.

- **Emocionální nezralost:** je způsobena dlouhodobou citovou frustrací u dítěte. Tato frustrace vzniká, když dítě má nedostatek kontaktu s biologickými rodiči a anonymitou v prostředí ústavních zařízení. Děti v dětských domovech často vyrůstají v nedostatku soukromí, intimity a nemohou řešit a učit se problémům z běžného života. To vše má na dítě dopad, jelikož má problémy s integrací do majoritní společnosti, navazováním partnerských vztahů a tak často tyto děti selhávají (prostituce, krádeže, dluhy nebo drogová závislost). Prostředí, ve kterém vyrůstají, jim poskytuje nedostatek zkušeností pro vytvoření sociálních vzorů potřebných pro založení vlastní funkční rodiny v dospělosti a nedostatek vzdělanosti v oblasti FG (hospodaření s penězi, příjmy, výdaje, rodinný rozpočet, půjčky atd.).

- **Sociální izolace:** děti vyrůstají v nepřímém kontaktu se skutečným životem, tj. vyrůstají za branami dětských domovů, kde probíhá adaptace na umělé ústavní podmínky. Děti z dětských domovů jsou sociálně zaostalé a špatně se adaptují díky tomu, že vyrůstají v izolovaném prostředí.

- **Deprivace:** pokud jedinci není dána příležitost k uspokojení základních potřeb v dostatečné míře a dostatečné době, vzniká deprivace syndrom. „Psychická deprivace je psychický stav, který vzniká v takových životních situacích, kdy nejsou dítěti uspokojovány jeho základní duševní potřeby v dostatečné míře a po dosti dlouhou dobu. Zejména se objevuje u dětí z podnětově chudého prostředí (sociálně či emocionálně). Může se vyskytovat v rodině nebo v ústavním zařízení. Navenek se projevuje citovou a intelektovou nevyspělostí, vývojovou nerovnoměrností a poruchami chování.“²⁸ U dětí, které vyrůstají v ústavní péči, často dochází ve vztahu s dospělými k narušení komunikace a nepochopení. Jejich vztahy k lidem bývají povrchnější a přelétavější i přes nutkavé vyhledávání kontaktů. U dětí v ústavním zařízení se objevuje i citová deprivace (citové strádání). „Situace, kdy člověk

²⁷ Dětská psychiatrie. 2000. Str.302 [9]

²⁸ Pedagogický slovník. 2003 Str.190 [18]

nemá uspokojeny základní citové potřeby, např. potřebuju jistoty, bezpečí, lásky. Citové strádání dítěte může být způsobeno např. tím, že dítě nemá vlastní rodiče, rodina je nefunkční, rozpadá se, dítě je zdravotně postižené nebo bývá často v ústavním zařízení.²⁹ Čím dříve se dítě dostane do ústavní péče, tím jsou následky vážnější.

- **Nízké sebehodnocení:** u dětí dlouhodobě žijících v ústavní péči dochází k typicky osobnostním deformacím v oblasti vztahů, postojů, hodnotového systému, tak i v oblasti posilování sebeevaluace. Méně sociokulturně podnětné prostředí, ve kterém vyrůstají společně s nízkým sebehodnocením a následnou pseudoretardací (pseudooligofrenií) jsou příčinou školní neúspěšnosti u velké části žáků a tím i nižší úrovně dosaženého vzdělání.
- **Omezená perspektivní orientace:** jedinec vyrůstající v ústavní péči má nedostatečný individuální přístup k hledání cest, aby si vytvořil životní perspektivy, k šanci dosáhnout vzdálených cílů. Tím by si mohl zvýšit kvalitu svého života. Nedostatek individuálního přístupu v životě dítěte z ústavní péče patří k rizikům sociálního začlenění se do společnosti.
- **Sociální závislost:** mladí lidé, kteří opouštějící dětské domovy nejsou dostatečně připraveni na samostatný život mimo. Podílí se na tom nejen přeorganizovaná opečovávanost např. materiální, ale i nedostatečné ekonomické zabezpečení dětí po odchodu ze zařízení a nedostatečné umění hospodaření s penězi, zajištění si trvalého příjmu atd.

„V rámci sociálního učení je uváděna u mladých lidí s ústavní péčí nižší sebedůvěra, která souvisí se zkresleným oceňováním a vnímáním vlastní osobnosti, zvýšená citová nestabilita, obtížné zvládání zátěže a stresu. Od společnosti očekávají toleranci pro svou osobu („jsem z děčáku“), ale zároveň se často za tento fakt stydí.³⁰ Je zřejmé, že velkou roli na začleňování dětí z dětských domovů do majoritní společnosti má prostředí, ve kterém vyrůstají, věk, ve kterém byli umístěni do ústavního zařízení a z jaké rodiny pocházejí. Nesmírně důležitou roli hrají vychovatelé a vychovatelky, kteří nahrazují rodiče. Úroveň a stabilita vztahu dítěte a vychovatele hraje prvořadou úlohu při uspokojování individuálních potřeb a zájmů dítěte. Dále také při vytváření citové atmosféry, získávání nových dovedností, vědomostí a návyků. Důležité jsou také důvěra, jistota, mít se na koho obrátit, když si nevím

²⁹ Pedagogický slovník. 2003. Str.30 [18]

³⁰ „Už vím jak“. 2011 Str. 22 [10]

rady nebo když je mi smutno, ale i vzájemná komunikace v dětském domově, utváření vztahů mezi děvčaty a chlapci i mezi dětmi různých věkových kategorií to vše pomáhá k rozvoji citové a sociální stránky osobnosti dítěte. Dětem z dětských domovů je důležité umožnit i kontakt s vrstevníky ze širšího společenského prostředí, jelikož to má pro ně velký význam. Získávají nové podněty v oblasti sociální, citové a rozumové, ale stává se i podnětem nových poznatků, vědomostí a dovedností pro celkový rozvoj osobnosti.

3.2. Příprava dětí z dětských domovů na odchod/začlenění dětí z dětských domovů zpět do společnosti

Ve výchovně vzdělávací oblasti se v dětských domovech uplatňují neformální pedagogické a organizační metody, které podněcují mravní, citový a sociální vývoj dětí. V dětských domovech neexistuje standardizované vzdělání, které by bylo platné pro všechny. Každé zařízení plánuje vzdělávání svých klientů individuálně. Mezi dětskými domovy jsou v přístupech, realizaci, ale i v tom jaký kladou důraz na vzdělávání v oblasti FG velké rozdíly. Osobně považuji za velmi důležité vycházet z potřeb jednotlivců v ústavních zařízeních. Vliv na odlišnosti mezi domovy má prostředí, kde se nacházejí, jaké je složení klientů a jak je jednatel motivovaný, schopný a také jaký je. Z hlediska vzdělávání považuji oblast FG za velmi podstatnou a nutnou pro samostatné fungování jedince mimo dětský domov. V dnešní době je nutností, aby každý člověk uměl hospodařit s penězi a orientoval se na finančním trhu.

Nejlepším učitelem je podle mého názoru sama životní zkušenost a proto je zapotřebí i v dětských domovech učit děti samostatnosti nejen v sebeobsluze, ale i v hospodaření s penězi (kapesné), poznávat cenu nejrůznějších věcí, tak i úklidu, umět si nakoupit, uvařit atd. jako v běžných rodinách. Neopomenutelné a pro samostatné fungování nezbytné je i umět si vyřizovat různé záležitosti na úřadech, v bance či na poště. Hlavním úkolem nejen v rodinách, ale i v dětských domovech je vést děti k samostatnosti a připravit je na reálný život, kdy se budou muset postavit na vlastní nohy a nebudou moci spoléhat na pomoc druhých.

Existuje mnoho neziskových organizací, obecně prospěšných společností nebo akciových společností, které se zabývají vzděláváním dětí z dětských domovů formou vzdělávacích akcí např. Spolu dětem o.p.s. nebo COFET a.s. Společnost COFET se řídí mottem: „ děti z dětských domovů musí být vybaveny finanční gramotností jako základní gramotností nezbytnou pro život mimo dětský domov. „³¹

3.2.1. COFET,a.s.

Společnost COFET, a.s. byla založena v roce 1994. Věnuje se realizaci projektů na řešení dlouhodobé nezaměstnanosti, vzdělávání dospělých a dětí. Od roku 2007 působí i v oblasti veřejně prospěšného vzdělávání finanční gramotnosti jako prevence předlužení a sociálního vyloučení a přípravy občanů i státní správy na důchodovou reformu.

Společnost COFET, a.s. je vydavatelstvím odborné a osvětové literatury věnující se FG např. Slabikář finanční gramotnosti (dosud jediný komplexní materiál zahrnující všechny moduly FG standardů finanční gramotnosti schválených MŠMT), Už nikdy dlužníkem, Učebnice finanční gramotnosti apod. Společnost má i mnoho akreditovaných vzdělávacích a rekvalifikačních kurzů u MPSV např. Finanční vzdělávání pro pedagogy, lektor finanční gramotnosti apod. a podílí se i na pořádání různých konferencí a seminářů. Realizuje také velké projekty ESF, zde bych ráda zmínila projekt „Finanční gramotnost pro dětské domovy“. Je také spoluzakladatelem NNO FINANČNÍ GRAMOTNOST, o.p.s. a je partnerem celorepublikové soutěže MŠMT ČR „Finanční gramotnost“.³²

COFET, a. s. jako člen pracovní skupiny pro finanční vzdělávání Ministerstva financí ČR poskytuje státním organizacím i nestátním neziskovým organizacím všechny podklady a informace získané. „Spolupracuje s MF ČR, MŠMT ČR, MV ČR, s MPSV ČR a úřady práce a při přípravě a realizaci akcí na podporu finanční gramotnosti jako prevence předlužení a sociálních dopadů na občany a negativních dopadů na mandatorní výdaje“.³³

³¹ <http://www.fgdd.cz/> [27]

³² http://www.fgdd.cz/wp-content/uploads/FG_DD_1.konference_brozura-FG.pdf, str.4 [28]

³³ http://www.fgdd.cz/wp-content/uploads/FG_DD_1.konference_brozura-FG.pdf, str.7 [29]

Je nutné počítat s tím, že děti z dětských domovů potřebují vzdělávat ve finanční gramotnosti, aby obstáli v životě mimo dětský domov. FG, je jedna ze základních gramotností pro to, aby člověk v životě obstál.

Existuje Sborník, který se věnuje problematice vzdělávání dětí v dětských domovech FG. Sborník byl vydán u příležitosti celostátní konference k projektu Vytvoření systému vzdělávání FG pro dětské domovy. Projekt byl spuštěn v dubnu roku 2010 a trvá do října 2012. Během těchto měsíců dojde k zavedení neformálního systému vzdělávání FG v dětských domovech. Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem české republiky. Projekt probíhá téměř na celém území České republiky, mimo území hlavního města Prahy. Cílem je usnadnit dětem vstup z dětského domova do reálného života. Jedním z důležitých kroků v projektu je proškolení 200 pracovníků dětských domovů na základě vzniklé metodiky. Pracovníci dětských domovů na základě proškolení získají rekvalifikaci lektora FG. Budou aplikovat vzdělávací a poradenské činnosti a využívat znalosti, které získali v rámci vzdělávacích modulů pod dohledem mentora. Vzdělávací moduly jsou zaměřené na:

- Úvod do problematiky FG, psychologické a sociální aspekty FG
- Základy komunikace a řešení konfliktů
- Marketingové techniky, reklamy a PR (informační gramotnost)
- Ekonomické aspekty FG (peněžní, cenová a rozpočtová gramotnost)
- Právní aspekty

V rámci regionu budou moci pracovníci dětských domovů na společných pracovních setkáních sdílet svoje zkušenosti a diskutovat nad tímto tématem FG v dětských domovech. Poté bude probíhat pilotní ověření neformálního vzdělávání cca 1200 dětí z dětských domovů a na závěr budou vytvořeny metodické pokyny pro pracovníky z dětských domovů.

4. Příklady organizací, které v praxi realizují programy zaměřené na finanční gramotnost

Do předkládané části byla zařazena i konkrétní ukázka organizací, které realizují vzdělávací programy zaměřené na finanční gramotnost. Důvodem je přiblížit, jak takové vzdělávací projekty fungují v praxi a co je jejich obsahem. Příklady jednotlivých organizací mohou sloužit jako vodítko např. pro vychovatele v dětských domovech nebo jiné organizace, které by se chtěli zabývat edukací v oblasti finanční gramotnosti. Autorka záměrně zvolila jednu organizaci, která vzdělávací projekty realizuje pro klienty z dětských domovů, kteří se chystají opustit dětské domovy a druhou organizaci, která pracuje s dětmi na ZŠ v 8.a 9.třídách, jelikož tato oblast se týká nejen klientů z dětských domovů, ale i dětí, které žijí v rodinách.

4.1. Obecně prospěšná společnost SPOLU DĚTEM

Organizaci, kterou jsem vybrala do praktické části, je organizace Spolu dětem, o.p.s. Ta realizuje vzdělávací projekty pro děti z dětských domovů, zaměřené na finanční gramotnost. V současné době realizuje mnoho organizací a prospěšných činností vzdělávací projekty zaměřené na cílovou skupinu dětí z dětských domovů. O.p.s. Spolu dětem jsem vybrala především díky jejím dlouholetým zkušenostem s cílovou skupinou (dětí z dětských domovů) a také, že jsem se podílela na přípravě a realizaci některých projektů této organizace. Činnost obecně prospěšné společnosti Spolu dětem je zaměřena především na podporu a vzdělávání dětí a mladých lidí žijících v dětských domovech a pěstounských rodinách. Lze ji stručně shrnout do následujících třech programů: podpora a pomoc dětem žijícím v ústavní a pěstounské péči; vzdělávání dětí a personálu dětských domovů a zvyšování informovanosti o náhradní rodinné péči. Z činnosti organizace Spolu dětem vyplývá, že vzdělání dětí v ústavní péči je na nízké úrovni a je třeba jej dále rozvíjet. Jedním z nejzávažnějších problémů, s kterými se děti v ústavní péči potýkají, je jejich následné zapojení do běžné společnosti. Česká republika zaujímá v rámci evropských zemí znepokojivé prvenství v počtu dětí umístovaných do ústavní péče.

„Odebrání dítěte z nevyhovujícího prostředí a jeho následné umístění do zařízení výchovné péče je vzhledem k nedostatečné síti sociálních služeb pro rodiny pouze přerušením

sociálně patologického působení prostředí rodiny na dítě, i když je to mnohdy nezbytné s ohledem na situaci, ve které se dítě právě nachází. Ačkoliv se úroveň péče v zařízeních ústavní výchovy stále zvyšuje, dopady kolektivní výchovy na klienta bývají zásadní, a zvláště při dlouhodobém pobytu mohou trvale ovlivnit jeho další život.³⁴

Konkrétně projekt „Už vím jak“ byl realizován v letech 2009 až 2011. Cílem bylo připravit mladé lidi, kteří končí pobyt v dětských domovech, na vstup do samostatného života. Projekt vznikl díky podpoře Evropského sociálního fondu (prostřednictvím Operačního programu Lidské zdroje a zaměstnanost a státního rozpočtu ČR). Tomuto projektu předcházela projekt „Moje kariéra“, kde hlavním cílem bylo motivovat mladé lidi, aby měli chuť aktivně ovlivňovat svůj život, a podpořit tak rozvoj svých osobnostních dovedností. Tento projekt byl realizován v letech 2006 až 2008. Díky získaným zkušenostem z tohoto projektu, zmapování potřeb dětí a navázaných kontaktů s vedením dětských domovů z Ústeckého, Libereckého a Pardubického kraje, se rozhodli realizátoři využít nabitě zkušenosti k projektu „Už vím jak“. Účastníci byli děti ve věku 14 až 20 let a nejpočetnější skupinu tvořili mladí lidé ve věku 16 až 17 let. Celkově bylo do projektu zapojeno 61 účastníků, z toho 52 projekt úspěšně dokončilo. Na počátku byli účastníci osloveni dopisem, který obsahoval informace o projektu. Účastníci odpovídali na dopis, který byl výchozím bodem pro další spolupráci. Každý účastník, vedení domova a realizátor podepsal dohodu o účasti v projektu a jeho podmínkách. Účastník vystupoval sám za sebe a měl možnost si uvědomit svoje závazky a povinnosti. Projekt obohatil i vychovatele o teoreticko-praktickou část.

Projekt měl za cíl účastníky posílit v kompetencích ve čtyřech oblastech: mezilidské a partnerské vztahy, práce a zaměstnání, bydlení a finance. Skládal se z dlouhodobějších aktivit a vzdělávacího plánu šitého na míru účastníkům zapojeným do projektu. Do projektu byla zařazena praktická cvičení (např. přijímací pracovní pohovor, jednání na úřadech atd.), která si kladla za cíl zvýšit jejich sebejistotu, prezentaci svojí osoby a seznámit je s některými situacemi, se kterými se mohou setkávat v budoucnu. Záměrem realizátorů bylo, aby každý účastník po absolvování projektu věděl, jak si poradit po opuštění dětského domova, když si bude hledat bydlení, zaměstnání, nebo když se dostane do finančních problémů. Záměrem jednotlivých aktivit bylo získání větší jistoty v rozhodování a zvýšení sebevědomí u

³⁴ „Už vím jak“. 2011.Str. 14 [10]

účastníků. Realizátoři začali pracovat s dětmi z dětských domovů záměrně ještě v době, kdy v domovech ještě pobývají, aby měli možnost vyzkoušet si řadu reálných situací, které je čekají v budoucnu, ještě v relativním bezpečí dětského domova. Na závěr každého bloku účastníci vyplňovali standardizovaný dotazník, podle kterého lektoři výstupy zapracovali do následujícího bloku, aby následující témata co nejvíce odpovídala účastníkům a jejich potřebám.

Ve finančním bloku byla zařazena počítačová hra, kde byla využita simulace prostředí sociálně vyloučených rodin a jedinců na okraji společnosti. Záměrem zde bylo ukázat účastníkům, co znamená sociální vyloučení a jaká z něj vede cesta ven. Hra zároveň nabízela i pohled na životní situace, ve kterých by se mohli účastníci někdy v budoucnu ocitnout.

Po absolvování celého projektu získal účastník studijní materiál, který se skládal ze čtyř částí, které shrnovali důležité informace k jednotlivým tématům. Účastník ho může využít kdykoliv, kdy si nebude vědět rady nebo když bude potřebovat nějaké kontakty vyhledat odbornou pomoc např. občanskou poradnu.

„V porovnání cílové skupiny s běžnou populací byly vnímány největší rozdíly v přemýšlení nad zadanými úkoly a využívání informací v praxi. Dítě, které vyrůstá v rodině, se už poměrně v nízkém věku setkává s běžnými situacemi, např. samostatně umí nakupovat, ví, co kolik stojí atd. Naším účastníkům chyběla základní orientace v reálném světě, odpovídající jejich věku a některé běžně užívané termíny jim přišly cizí a neznali je.“³⁵

Mladí lidé, kteří opouštějí dětské domovy, jsou značně nepřipraveni na reálný život. Jedním z faktorů je, že v ústavním zařízení jsou klienti často relativně dobře materiálně zabezpečeni a o to více je pro mnohé z nich obtížnější začátek samostatného fungování mimo dětský domov. Proto byl výše zmíněný projekt zaměřen na praktické věci, se kterými se setkává jedinec v každodenním životě, které se bývají hodnoty peněz, spoření, výdajů a příjmů, možnosti půjček a jejich rizik, úvěrů, lichvy či orientace v pojmech v oblasti financí.

³⁵ „Už vím jak“. 2011. Str. 30 [10]

4.2. Organizace Proxima Sociale, o.s.

Do praktické části jsem vybrala ukázkou konkrétní neziskové organizace, která realizuje preventivní programy pro žáky základních a středních škol. Cíleně jsem vybrala tuto organizaci, protože jeden z programů je zaměřen na finanční gramotnost pro žáky 8. a 9. tříd ZŠ. Dalším důvodem je moje dobrá znalost této organizace, protože pro ni více než 4 roky pracuji.

Občanské sdružení Proxima Sociale, je nestátní nezisková organizace, která se profesně zabývá sociální prací. Posláním sdružení je zkvalitňovat život občanům a pomáhat jim v nepříznivých životních situacích. Poskytuje sociální služby: pobytové a poradenské činnosti (azylový byt pro matky s dětmi, občanská poradna, krizová pomoc a sanace rodiny), programy pro děti a mládež (nizkoprahové kluby pro děti a mládež, terénní programy a probační program), vzdělávací programy (preventivní programy, dobrovolnický program a stáže a praxe studentů) a nově začala pořádat příměstské tábory pro jednotlivé městské části, v kterých působí.

Proxima Sociale získala finance na projekt pro zpracování a ověření výukového modulu finanční gramotnosti pro II. stupeň ZŠ, který bude součástí nabídky preventivních programů. Projekt je realizován od 15.6.2011 do 15.6.2012. Projekt je realizován díky finanční podpoře ČSOB nadačního programu vzdělání. Důvodem vzniku je skutečnost, že se v rámci služeb se čím dál častěji setkáváme s problematikou ohrožení a rizik v oblasti financí a to nejen u dospělých, ale potencionálně i u skupiny dětí a mládeže. Projekt je zaměřen na zvýšení finanční gramotnosti dětí a mládeže, které by mělo vést ke zvýšení jejich orientace v oblasti financí a zmírnění možného rizikového chování. Cílem projektu je zvýšení finanční gramotnosti žáků 8. a 9. tříd základních škol v Praze 4,11,12,13 (popřípadě v dalších městských částech) a ve Středočeském kraji, které povede ke zvýšení jejich orientace v oblasti financí a zmírnění možného rizikového chování. Vzdělávací blok je školám nabízen bezplatně a délka jednoho bloku je dvě vyučovací hodiny. Blok vždy povedou 2 lektori vyškolení, celkově bude vyškolen 8 lektorů. Lektori budou vyškoleni pracovníky Občanské poradny, kteří poskytují dluhové poradenství v rámci své práce a disponují potřebnými znalostmi a dovednostmi z praxe. Výstupem projektu bude prohloubení právního povědomí dětí a mládeže a zlepšení jejich orientace v oblasti financí.

III. EMPIRICKÁ ČÁST

5. Cíl a stanovení hypotéz

Cílem výzkumného šetření v praktické části práce je ověření efektivity vzdělávacích programů finanční gramotnosti v praxi.

Konkrétním cílem šetření je zjistit, zda jsou mladí lidé opouštějící dětské domovy, kteří absolvovali vzdělávací projekt finanční gramotnosti, schopni lépe samostatně hospodařit s finančními prostředky než ti, kteří vzdělávacím projektem neabsolvovali.

Výzkumná otázka, která byla položena, zní: „Jsou mladí lidé opouštějící dětské domovy, kteří absolvovali vzdělávací projekt finanční gramotnosti schopni lépe samostatně hospodařit s finančními prostředky než ti, kteří ho neabsolvovali?“

Dále jsem si stanovila hypotézy:

- Klienti, kteří absolvovali vzdělávací projekt, mají pravidelný příjem.
- Klienti, kteří absolvovali vzdělávací projekt, si šetří.
- Klienti, kteří absolvovali vzdělávací projekt, rozlišují nutné výdaje a osobní výdaje.
- Klienti, kteří absolvovali vzdělávací projekt, se umí bránit proti předlužení.
- Klienti, kteří absolvovali vzdělávací projekt, si umí poradit ve finanční tísní po odchodu z dětského domova.

Výzkumné šetření bylo realizováno ve třech dětských domovech: Jeseníky, Nový Jičín a Kašperské Hory. Hypotézy se výzkumným šetřením potvrdí nebo vyvrátí.

Šetření bylo realizováno formou strukturovaného rozhovoru s vybranými klienty dětských domovů. Klienti byli tázáni v každém domově ve dvou skupinách:

Skupina A- klienti, kteří absolvovali vzdělávací projekt finanční gramotnosti

Skupina B- klienti, kteří neabsolvovali vzdělávací projekt finanční gramotnosti

Na základě vyhodnocených odpovědí respondentů bylo možno porovnat, zda skupina A je lépe schopna hospodařit s finančními prostředky než skupina B. Výsledky výzkumu mohou sloužit ke zlepšení edukace v oblasti finanční gramotnosti u lidí opouštějících dětské domovy v oblasti každodenního hospodaření s penězi.

6. Metodika

Při empirickém šetření byly využity metody rozhovoru a kazuistiky. **Rozhovor** je metoda, která předem sleduje daný cíl. Je to metoda, „která se neopírá o písemné vyjádření respondenta, ale vychází z ústní komunikace“.³⁶ Mezi hlavní výhodu této metody patří bezprostřední kontakt výzkumníka a zkoumané osoby. Naopak mezi nevýhody patří, že je časově náročnější.

V tomto případě byl zvolen druh rozhovoru strukturovaný. „Smyslem strukturovaného rozhovoru je získání odpovědí na předem připravený soubor otázek. Realizujeme jej při použití stejných otázek pro celý soubor respondentů, na něž je výzkum zaměřen.“³⁷

Otázka č.1. zjišťovala, zda klienti mají pravidelný příjem a pojí se k hypotéze: „Děti, které absolvovali vzdělávací projekt, mají pravidelný příjem“. Otázky č.2., č.3. a č.4. se pojí k hypotéze: „Děti, které absolvovali vzdělávací projekt, si šetří.“ Otázky č.5., č.6, č.11,č.10. a č.7. se pojí k hypotéze: „Děti, které absolvovali vzdělávací projekt, rozlišují nutné výdaje a osobní výdaje.“ Otázky č.8., č.9., č.12, č.13. a č.14 se vztahují k hypotéze: „Děti, které absolvovali vzdělávací projekt, se umí bránit proti předlužení.“ A otázka č.15 se pojí s hypotézou, která zní: „Děti, které absolvovali vzdělávací projekt, si umí poradit ve finanční tísní po odchodu z dětského domova.“

Z hlediska hodnocení odpovědí respondentů byla využita ratingová metoda. „V pedagogickém výzkumu se vyskytuje řada jevů, které se nám nepodaří přesně změřit. Přesto může jít právě o fenomény, které badatele zajímají, protože buď jde o proměnné, které v nich přímo zkoumá, nebo o proměnné, které s oněmi prvními pravděpodobně souvisejí. Jejich podstatou je, že jde o soubor různých technik a postupů, které mají jeden společný jmenovatel.“³⁸ Pro vyhodnocování odpovědí byla použita jednostranná numerická škála, kdy autorka hodnotila odpovědi k jednotlivým otázkám. K tomuto

³⁶ Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. 2011. Str. 117 [16]

³⁷ Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. 2011. Str. 119 [16]

³⁸ Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. 2011. Str. 127 [16]

hodnocení přiřadila vždy číselně označenou variantu, která se jevila jako nejpřijatelnější.

6.1. Rozhovory

Výsledky z empirického šetření (forma rozhovor) jsou zpracovány písemně. Standardizovaný rozhovor se skládal z těchto otázek v následujícím pořadí:

- 1) Máš pravidelný příjem?
- 2) Šetříš si?
- 3) Jakým způsobem si šetříš?
- 4) Kolik by měl mít člověk reálnou rezervu po odchodu z dětského domova?
- 5) Rozlišuješ nutné a osobní výdaje?
- 6) Představ si, že Ti každý měsíc zbývá 1000 Kč, jak s nimi naložíš?
- 7) Máš představu, co všechno bude obnášet základní rozpočet Tvé domácnosti po odchodu z dětského domova?
- 8) Jaký způsob stravování vyjde nejlevněji po odchodu z dětského domova?
- 9) Jak získáš peníze, za které budeš samostatně žít?
- 10) Jak naložíš s Tvou první výplatou?
- 11) Co všechno budou pro Tebe obsahovat povinné výdaje po odchodu z dětského domova?
- 12) Za jakou minimální částku měsíčně jsi ochoten pracovat tak, abys z té částky byl schopen vyžít?
- 13) Jakým způsobem můžeš získat (odkud čerpat) peníze po odchodu z dětského domova?
- 14) Jak se budeš bránit proti předlužení?
- 15) Co budeš dělat, když se ocitneš ve finanční tísní po odchodu z dětského domova?

Odpovědi na otázky byly obodovány podle předem daných kritérií. Na základě obodovaných odpovědí bude stanoveno, zda se výzkumná otázka potvrdí či vyvrátí.

6.2. Kritéria hodnocení výzkumných otázek

Pro výzkum byla vybrána o.p.s. Spolu dětem, protože se dlouhodobě věnuje mladistvým z dětských domovů. Snaží se jim pomoci připravit je na samostatný život formou víkendových setkání. Má za sebou úspěšně zrealizované projekty, které se věnují této problematice a čerpá, z těchto zkušeností.

Strukturované rozhovory byly realizovány s klienty dětských domovů, kteří se účastnili projektu Postav se na vlastní nohy a s klienty, kteří se neúčastnili tohoto projektu. Byli to klienti ve věku od 16 let do 19 let. Ze třech vybraných domovů (Jeseníky, Nový Jičín a Kašperské hory), bylo vybráno 15 účastníků, kteří prošli projektem (skupina A) a 15 klientů dětského domova, kteří neprošli (skupina B). Z hlediska pohlaví nebylo kritérium sledováno.

Účastníci, kteří se projektu účastnili byli vybíráni podle kritérií konkrétních dětských domovů. Zadavateli, tedy organizaci Spolu dětem, záleželo na tom, aby ti účastníci, kteří se přihlásí, byli motivováni a plně na projektu spolupracovali.

Rozhovor se skládal z patnácti předem připravených otázek, které sestavila sama autorka diplomové práce. Otázky byly zaměřené na hospodaření s penězi.

Konkrétní kvantifikují kritérium, podle kterého autorka vyhodnocovala odpovědi respondentů rozhovorů:

- 1) Máš pravidelný příjem?
- hodnocení: ano 5b / ne 0b
- 2) Šetříš si?
- hodnocení: ano 5b/ ne 0b
- 3) Jakým způsobem si šetříš?
- Investice 5b; spoření 4b; nechávám si to na účtu 3b; doma 2b; jinak 1b; nešetřím 0b
- 4) Kolik by měl mít člověk reálnou rezervu po odchodu z dd?
- 50 000 – 20 000 5b; 20 000 – 10 000 3b; 10 000 – 6 000 2b; 6 000 – 2 000 1b; 2 000 – 0 0b
- 5) Rozlišuješ nutné a osobní výdaje?
- Ano 5b/ ne 0b
- 6) Představ si, že Ti každý měsíc zbývá 1000 Kč, jak s nimi naložíš?
- Investuji, spořím, tj.šetřím 5b/ utratím za nákupy 0 b
- 7) Máš představu, co všechno bude obnášet základní rozpočet Tvé domácnosti po odchodu z dětského domova?
- Elektrika, nájem, voda, topení 5b další jsou:jídlo, dítě, oblečení, drogerie, auto/ pokud vyjmenují jenom některé položky, budou obodovány 1 položka = 1 b
- 8) Jaký způsob stravování vyjde nejlevněji po odchodu z dětského domova?
- Budu si doma vařit 5b; budu využívat jídelny, když to půjde 3b; budu se stravovat po hospodách 0b
- 9) Jak získáš peníze, za které budeš samostatně žít?
- Budu chodit do práce 5b; půjčím si 0b

10) Jak naložíš s Tvou první výplatou?

- ***Zaplatím nutné výdaje, poté vedlejší a z toho co mi zbyde si dám něco na stranu 5b/ vše utratím 0b***

11) Co všechno budou pro Tebe obsahovat povinné výdaje po odchodu z dětského domova?

- ***Nájem, voda, elektřina, topení, (dopravní prostředky, telefon) 5b/ pokud vyjmenuje jenom některé položky, tak 1položka = 1b***

12) Za jakou minimální částku měsíčně jsi ochoten pracovat tak abys z té částky byl schopen vyžít?

- ***10 000 výše 5b; 5 000 – 10 000 3b; 5 000 – 0 0b***

13) Jakým způsobem můžeš získat (odkud čerpat) peníze po odchodu z dětského domova?

- ***Práce, brigáda 5b; sociální dávky 3b; nelegálním způsobem 0b***

14) Jak se budeš bránit proti předlužení?

- ***Šetřením 5b; budu se zadlužovat v případě nezbytnosti a udělám si dopředu rozpočet, zda budu schopný to splácet (hlavně z čeho) 3b; nebudu si půjčovat 2b***

15) Co budeš dělat, když se ocitneš ve finanční tísní po odchodu z dětského domova?

- ***Obrátím se, na odbornou pomoc př. Poradna při finanční tísní; občanská poradna***

Dále bylo nastaveno pro účely porovnání a interpretace výsledků šetření následující kritérium dle celkového součtu bodů (kvantifikující kritérium).

75b- 60b = zvládá lépe hospodařit (prošel skvěle)

60b – 50b= zvládá hospodařit (prošel)

50b – 40b= zvládá hůře hospodařit (ještě prošel)

40b – níže = nezvládá hospodařit (neprošel)

6.3. Kazuistika

Kazuistika nebo též případová studie patří mezi výzkumné metody a zabývá se popisem jednotlivých případů v praxi. Je to metoda, která umožňuje blíže představit vybrané konkrétní klienty dětského domova. Její úlohou je popis případu a na něm založená hluboká, intenzivní analýza a podrobná interpretace případu. Primárním zdrojem pro sepsání kazuistik byla metoda pozorování technikou zúčastněného pozorování. Jak uvádí Hendl, zúčastněné (participantní) pozorování patří mezi nejdůležitější metody kvalitativního výzkumu. Je jím možné popsat co se děje, kdo nebo co se účastní dění, kdy a kde se věci dějí, jak se objevují a proč. Tato strategie se používá v případových studiích, které se soustřeďují na hloubkový popis a analýzu nějakého jevu.³⁹ Autorka zahrnuje především prostředky nestrukturovaného rozhovoru, sekundární analýzu dat a analýzu osobních dokumentů, které zaznamenala do kazuistik. Při tvorbě případových studií, je rozhovor téměř nenahraditelnou technikou.⁴⁰

Autorka by ráda zjistila výzkumnou metodou kazuistiky, jak vnímají v současné době již bývalí klienti dětského domova přípravu na samostatný život v oblasti hospodaření peněz. Konkrétně si autorka klade hypotézu: Klienti dětských domovů, kteří se účastnili vzdělávacího projektu zaměřeného na finanční gramotnost, jsou lépe připraveni na hospodaření s penězi v samostatném životě než ti, kteří se projektu neúčastnili.

³⁹ Kvalitativní výzkum. 2005. Str.407[4]

⁴⁰ Základy empirického výzkumu pedagogických jevů. 2011. Str.124 [16]

Případová studie je výzkumná metoda v empirickém pedagogickém výzkumu, při níž je zkoumání podroben jednotlivý případ (např. žák, malá skupina žáků, učitelů, třída, škola, apod.). Ten je detailně popsán a vysvětlován, takže se dochází k takovému typu objasnění, jehož při zkoumání těchto objektů v hromadném souboru nelze dosáhnout. Výhodou metody je možnost hlubokého poznání podstaty případu.⁴¹

K vytvoření případové studie byly použity otevřené otázky, které se snaží přirozeně stimulovat účastníka rozhovoru k vyprávění způsobem, který připomíná obyčejnou diskusi dvou lidí. V průběhu rozhovoru byly také kladeny doplňující otázky, které napomohli autorce k objasnění získávaných informací.

⁴¹ Pedagogický slovník. 2003. Str.188 [16]

7. Časový harmonogram a postup sběru dat

Harmonogram výzkumného šetření probíhal ve třech hlavních fázích:

7.1. Přípravná fáze

Přípravná fáze (příprava a studium informačních zdrojů) probíhala od října 2011 do ledna 2012

7.2. Realizační fáze

Realizační fáze (práce s informačními zdroji, realizace strukturovaných rozhovorů, shromažďování a vyhodnocování sebraných dat) probíhala od ledna do dubna 2012.

Na šetření se podílely děti z dětských domovů. Strukturované rozhovory byly realizovány se skupinou dětí, které neabsolvovali žádný vzdělávací projekt zaměřený na finanční gramotnost, a druhou část tvořily děti, které absolvovali vzdělávací projekt zaměřený na finanční gramotnost. Děti byly ve věku 15 až 18 let, které studují.

1.den: strukturované rozhovory s dětmi z dětského domova Jeseníky.

2.den: strukturované rozhovory s dětmi z dětského domova Nový Jičín.

3.den: strukturované rozhovory s dětmi z dětského domova Kašperské hory.

4., 5., 6.den: vyhodnocování a přepisování strukturovaných rozhovorů.

Strukturované rozhovory byly realizovány v prostorách dětských domovů. Termíny rozhovorů byly předem dohodnuty s vedením dětských domovů a klienty. Celkem byly realizovány rozhovory se třiceti dětmi ve věku 15 až 18 let.

Rozhovor byl realizován s každým mladistvým zvlášť a trval zhruba 20 min. V každém dětském domově proběhl jeden výzkumný den, během kterého bylo realizováno 10 strukturovaných rozhovorů.

7.3. Vyhodnocení výzkumného šetření

7.3.1 Vyhodnocení výzkumné metody rozhovor

Vyhodnocení výzkumného šetření probíhalo od března do dubna 2012. Byly vyhodnoceny jednotlivé odpovědi na otázky u dotazovaných, kteří prošli nadstandardním projektem zaměřeným na finanční gramotnost a odpovědi dotazovaných, kteří neprošli žádným projektem. Rozhovory, které byly zaznamenávány na diktafon, byly následně přepsány. Poté byly odpovědi ze strukturovaných rozhovorů porovnávány na základě předem stanovených kritérií.

Tabulka č. 1.1: Skupina A-klienti, kteří absolvovali vzdělávací projekt FG

Respondent	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Otázka																
1	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	0	0	0	0	55
2	5	5	5	5	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	30
3	4	4	4	2	2	2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	14
4	3	1	5	1	5	5	3	3	3	2	1	5	3	1	1	39
5	5	0	0	0	0	0	5	5	5	5	0	0	0	0	0	25
6	5	5	5	5	5	0	5	5	5	0	5	0	5	5	5	60
7	3	3	5	5	3	4	5	4	4	5	4	5	4	5	5	64
8	5	5	5	5	5	5	5	3	3	5	5	5	0	5	5	66
9	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	75
10	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	75
11	3	3	5	5	3	4	5	4	4	5	4	5	4	5	5	64
12	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	75
13	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	75
14	5	5	3	5	3	5	3	3	2	2	5	3	3	3	3	53
15	5	5	5	5	5	5	5	5	0	0	0	0	5	5	0	50
	68	61	67	63	61	60	61	57	51	49	49	43	44	49	44	820

Skupina A (absolvovali vzdělávací projekt) nasbírala celkem 820 bodů.

Tabulka č. 1.2: Skupina B-klienti, kteří neabsolvovali vzdělávací projekt FG

Respondent	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	
Otázka																
1	0	0	0	5	5	5	5	5	5	5	5	0	0	0	5	45
2	0	0	0	5	0	0	0	0	0	0	0	5	5	0	0	15
3	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	4	4	0	0	8
4	0	0	0	4	0	4	0	0	0	0	4	0	0	0	0	12
5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	5	0	0	10
6	0	0	5	5	5	5	5	0	0	0	5	0	0	0	5	35
7	2	3	4	4	5	3	5	5	3	3	3	3	5	3	3	54
8	0	3	0	5	5	5	3	0	0	5	5	0	5	5	5	46
9	5	5	5	5	1	5	5	5	5	1	0	5	5	5	5	62
10	5	0	5	5	5	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	20
11	5	5	5	5	3	3	3	4	3	3	4	4	3	3	4	57
12	5	5	5	5	3	3	5	5	5	3	3	3	5	5	5	65
13	3	3	3	5	5	5	5	5	5	5	5	0	3	0	0	52
14	3	2	2	2	2	2	2	2	3	3	3	2	2	2	2	34
15	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
	33	26	34	55	39	40	38	31	29	28	37	26	42	23	34	515

Skupina B (absolvovali vzdělávací projekt) nasbírala celkem 515 bodů.

Tabulka č. 2 - Porovnání skupin podle odpovědí v jednotlivých otázkách

otázka č.		Skupina A		Skupina B	
		body	%	body	%
1	Máš pravidelný příjem?	55	73	45	60
2	Šetříš si?	30	40	15	20
3	Jakým způsobem si šetříš?	14	19	8	11
4	Kolik by měl mít člověk reálnou rezervu po odchodu z dětského domova?	39	52	12	16
5	Rozlišuješ nutné a osobní výdaje?	25	33	10	13
6	Představ si, že Ti každý měsíc zbývá 1000,-kč, jak s nimi naložíš?	60	80	35	47
7	Máš představu, co všechno bude obnášet základní rozpočet Tvé domácnosti po odchodu z dětského domova?	64	85	54	72
8	Jaký způsob stravování vyjde nejlevněji po odchodu z dětského domova?	66	88	46	61
9	Jak získáš peníze, za které budeš samostatně žít?	75	100	62	82
10	Jak naložíš s Tvou první výplatou?	75	100	20	27
11	Co všechno budou pro Tebe obsahovat povinné výdaje po odchodu z dětského domova?	64	85	57	76
12	Za jakou minimální částku měsíčně jsi ochoten pracovat tak abys z té částky byl schopen vyžít?	75	100	65	87
13	Jakým způsobem můžeš získat (odkud čerpat) peníze po odchodu z dětského domova?	75	100	52	69
14	Jak se budeš bránit proti předlužení?	53	71	34	45
15	Co budeš dělat, když se ocitneš ve finanční tísní po odchodu z dětského domova?	50	67	0	0

Klienti, kteří absolvovali vzdělávací projekt finanční gramotnosti, vědí, jak získají peníze, které budou potřebovat po odchodu z dětského domova. Zároveň jsou si vědomi toho, za jakou měsíční minimální částku jsou ochotni pracovat, aby jim to stačilo na potřebné výdaje. I přesto, že během vzdělávacího projektu byl kladen důraz na to, jak je potřebné šetřit, klienti stále téměř nešetří a téměř nerozlišují nutné a osobní výdaje.

Klienti, kteří neabsolvovali vzdělávací projekt bohužel nevědí, kam je možné se obrátit v případě, že by se ocitli ve finanční tísní. Více než polovina klientů i přesto, že neabsolvovali vzdělávací projekt vědí, jakým způsobem si lze obstarat peníze, a také vědí, za jakou minimální částku jsou ochotni pracovat, aby byly schopni z té částky pokrýt nutné výdaje. Je ale bohužel zřejmé, že si téměř nikdo nešetří peníze, aby měl nějakou rezervu po odchodu z dětského domova.

Tabulka č. 3 - Vyhodnocení šetření

Číslo	Kategorie	skupina A		skupina B	
		%	bodový průměr	%	bodový průměr
1	75b- 60b = zvládá lépe hospodařit (prošel skvěle)	47			
2	60b – 50b= zvládá hospodařit (prošel)	13	55	7	
3	50b – 40b= zvládá hůře hospodařit (ještě prošel)	40		13	
4	40b – níže = nezvládá hospodařit (neprošel)			80	34

Ti co absolvovali vzdělávací projekt v průměru získali 55 bodů. Spadají tedy celkově do kategorie č. 2 tj. zvládá hospodařit = prošel.

47% účastníků projektu zvládá lépe hospodařit = prošli skvěle. 13% účastníků projektu zvládá hospodařit = prošli. 40% zvládá hůře hospodařit = ještě prošli.

Respondenti, kteří neabsolvovali vzdělávací projekt zaměřený na finanční gramotnost získali v průměru 34 bodů. Celkově tedy spadají do kategorie č.4. tj. nezvládá hospodařit = neprošel.

7% zvládá hospodařit = prošel. 13 % zvládá hůře hospodařit = ještě prošel. 80 % nezvládá hospodařit = neprošel.

7.3.2. Vyhodnocení výzkumné metody kazuistika

Autorka diplomové práce měla možnost se setkat s klienty dětských domovů v projektech „Už vím jak“, „Postav se na vlastní nohy“ a také během realizované stáže v dětském domově. Měla možnost je sledovat v průběhu realizování vzdělávacích projektů a během jejich každodenních činností v rámci stáže a proto mohla proto popsat některé konkrétní příběhy. Jednalo se o metodu pozorování, během víkendových setkání v rámci vzdělávacích projektů a během stáže v dětském domově. Postupně vznikly dva příběhy, skládající se z posbíraných informací od klientů. Autorka některé poznatky, především číselného (časového) charakteru, doplňovala z dokumentace. Jeden klient z dětského domova, který je níže popsán, se účastnil vzdělávacího projektu zaměřeného na finanční gramotnost a patřil mezi ty aktivnější. Druhý klient pocházel z dětského domova a žádného vzdělávacího projektu se neúčastnil. Byl vybrán na základě doporučení vychovatelky z dětského domova.

JANA, 20let

Pro kazuistiku si autorka vybrala mladou slečnu z dětského domova, která byla zapojena do celého projektu „Už vím jak“ v roce 2011. Z důvodů ochrany osobních údajů, zvolila autorka fiktivní jméno Jana.

Janu, které je 19 let, si autorka vybrala, protože v průběhu celého projektu se aktivně zapojovala do všech činností, včetně diskuzí a bylo zřejmé, že má zájem a chuť dozvědět se a zkusit si některé situace ze života na nečisto.

Jana pochází z neúplné rodiny. Má mladší sestru, se kterou byly společně umístěné do dětského domova. Důvodem byla matčina závislost na drogách, alkoholu a prostituci. Dívky zameškávaly školu a chodily ve špatném stavu. Otec dívek je neznámý. Matka měla velmi často problémy s policií, ohledně výtržností a krádeže. Na základě těchto skutečností, byly dívky matce odebrány. V dětském domově vyrůstali od Janiných deseti let.

Matka za Janou dojížděla do dětského domova nepravidelně. V létě 2008 podstoupila protialkoholní léčbu. Zpočátku se zdálo, že se matka dala na správnou cestu, začala pracovat a pravidelně dojíždět za Janou. Dívce tak dala naději, že se všechno spraví a bude se moci vrátit zpět domů. O tři měsíce později se vychovatel dozvídá, že matka zase začala pít a vrátila se ke svému dřívějšímu životnímu stylu. V té

době, matka přijíždí za dcerou na návštěvu do domova, je z ní cítit alkohol a vypadá ztrhaně. Jana asi po 10 minutách návštěvu ukončí s tím, že je matka opilá a že už ji nechce vidět. To bylo poslední setkání, kdy Jana viděla svou matku.

Jana má vystudovanou SOŠ technickou a zahradnickou, kde se vyučila květinářkou a aranžérkou. V současné době bydlí v podnájmu a pracuje na pozici prodavačka v supermarketu. Jana o sobě říká, že je velmi obětavá, společenská a ráda se učí novým věcem.

Jana zpětně hodnotí, že velkým přínosem pro odchod z dětského domova byla účast v projektu, kde se dozvěděla informace týkající se toho, co a jak dělat až opustí dětský domov. Spousty věcí jí pomohlo k tomu, aby se uměla sama o sebe postarat. Nejvíce hodnotí jako užitečné, že si mohla vyzkoušet přijímací pohovor, vyplnit si různé formuláře a složenký a v neposlední řadě i informace o tom, co všechno je potřeba platit a proč je důležité si šetřit. Vždycky si myslela, že půjčky jsou v pohodě, ale právě na projektu zjistila, jaké mají nevýhody.

MARCEL, 19 let

Marcel vyrůstal v dětském domově celý život. Marcelovi je 19 let a bydlí v domě na půli cesty. Marcel o svých rodičích neví žádné informace. Vystudoval Základní školu a poté se vyučil na automechanika.

Během studií se Marcel nejraději stýkal se svými kamarády, se kterými se vídá do dnes. Nejčastěji trávili volný čas poplakováním a posloucháním hudby. Přiznává, že občas chodili za školu a něco popili. V patnácti letech měl poprvé konflikt s policií. Společně s ostatními kamarády napadli na autobusové zastávce mladého kluka, kterého okradli. Byl to první a poslední Marcelův konflikt s policií. Musel se mladíkovi omluvit a škodu splatit, pokud by tak neučinil, musel by jít do diagnostického ústavu, kam nechtěl. Od té doby seká latinu a dodnes ho to mrzí.

Marcel po odchodu z dětského domova neměl kam jít a nesehnal si žádnou práci. Na konec díky paní vychovatelce sehnal místo v domě na půli cesty, kde současně bydlí.

Během života v dětském domově neměl vůbec tušení, co ho čeká, až odejde z dětského domova. O všechno se tam starali vychovatelé a on nic nemusel. Marcel si uvědomil hodnotu běžných věcí, až když si na to musel vydělat sám. Zpětně si uvědomuje, že je velká škoda, že nás nějakým způsobem nepřipravili na samostatný život, konkrétně jak hospodařit s penězi. Vůbec netušil, co kolik stojí a jak hospodařit s penězi. Dnes bydlí v domě na půli cesty, kde platí nájem. Chodí na brigádu, kterou sehnal. V budoucnu by ale rád sehnal zaměstnání v oboru, který vystudoval.

Z jednotlivých kazuistik vyplývá, že vzdělávací projekt zaměřený na finanční gramotnost, pomohl konkrétnímu člověku, bývalé klientce dětského domova s hospodařením peněz. Nejen s tím, jak má nakládat s vydělanými penězi, to znamená, co všechno je potřeba měsíčně zaplatit a také, že je správné šetřit, ale i v neposlední řadě, jaké jsou nevýhody půjček a jak se vyplňují různé formuláře. Konkrétně je výhodné si vyzkoušet i na nečisto přijímací pohovor, který jí pomohl získat současné zaměstnání. Z druhé kazuistiky je zřejmé, že klient sám by ocenil, kdyby se mohl účastnit vzdělávacího projektu, který by byl zaměřený na to, jak hospodařit s penězi po odchodu z dětského domova. Sám si nyní uvědomuje, že vůbec netušil, co všechno obnáší samostatný život (např. jaké jsou nutné měsíční výdaje, k čemu je dobré si šetřit, jak se vyplňují různé formuláře a složenky nebo kam se může člověk obrátit pro pomoc). Závěrem bych doporučila aby měl každý klient dětského domova možnost se účastnit vzdělávacího projektu zaměřeného na finanční gramotnost nebo tuto oblast zakomponovat do běžného chodu jednotlivých ústavních zařízení, tak aby, klienti měli možnost si co nejvíce věcí z této oblasti vyzkoušet „na nečisto“.

Závěr

Cílem diplomové práce je podpora prevence sociálního vyloučení z důvodu finanční gramotnosti u lidí opouštějících dětské domovy. Jedná se o oblast hospodaření s penězi, konkrétně příjmy (práce, brigáda, kapesné), výdaje (nutné a osobní). Ale také jak člověk nakládá s penězi, zda se nezadlužuje, pokud ano, zda je schopen splácet, na co se zadlužuje a zda je to potřeba, zda si šetří a kolik, v neposlední řadě jak nakládá se svým podpisem.

V teoretické části byly objasněny základní pojmy a problematika související s finanční gramotností jako aktuálním tématem dnešní společnosti a státní politikou vzdělávání v oblasti finanční gramotnosti v rámci MŠMT. Následně byla tato problematika popsána pro prostředí dětských domovů.

Cíl praktické části byl splněn prostřednictvím výzkumného šetření, ve kterém byla vyhodnocena efektivita vzdělávacích programů finanční gramotnosti v praxi. Konkrétně bylo zkoumáno, zda jsou mladí lidé opouštějící dětské domovy, kteří absolvovali vzdělávací projekt finanční gramotnosti, schopni lépe hospodařit s finančními prostředky než ti, kteří vzdělávací projekt neabsolvovali. Byla použita metoda strukturovaných rozhovorů a kazuistika.

Z výzkumného šetření vyplývá, že účastníci vzdělávacích projektů jsou schopni lépe hospodařit, než ti, kteří projekt neabsolvovali. Ze stanovených hypotéz je možné potvrdit: že děti, které absolvovali vzdělávací projekt, mají převážně pravidelný příjem, umí se bránit předlžením a umí si poradit ve finanční tísní po odchodu z dětského domova. Naopak hypotézy, které lze vyvrátit na základě šetření jsou: že děti, které absolvovali vzdělávací projekt, si šetří a že rozlišují nutné a osobní výdaje.

Celkově je tedy zřejmé, že vzdělávací projekty zaměřené na finanční gramotnost, zlepšují edukaci v této oblasti u lidí opouštějících dětské domovy v oblasti každodenního hospodaření s penězi. Smyslem této práce je podpora prevence sociálního vyloučení mladých lidí opouštějících dětské domovy ze společnosti z důvodů předlžením, v důsledku nízké připravenosti finanční gramotnosti a to na základě empiricky ověřovaných dat.

Seznam použitých zdrojů

- [1] BALABÁN, Z. *Slabikář finanční gramotnosti: učebnice základních 7 modelů finanční gramotnosti*. 1. vydání. Praha :Cofet, 2009. 448 s. ISBN 978-80-254-4207-4.
- [2] *Finanční gramotnost obsah a příklady z praxe škol*. Aktualizované znění [online]. Praha : Národní ústav odborného vzdělávání, 2008 [cit.2011-11-01]. Dostupný z [www:<http://www.nuov.cz/uploads/Financni_gramotnost_obsah_a_priklady_z_praxe_skol.pdf >](http://www.nuov.cz/uploads/Financni_gramotnost_obsah_a_priklady_z_praxe_skol.pdf).
- [3] *Gramotnosti ve vzdělání. Soubor studií*. Aktualizované znění [online]. Praha : Výzkumný ústav pedagogický, 2011 [cit.2011-11-01]. Dostupný z [www:<http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/06/Gramotnosti_ve_vzdelavani_soubor_studii1.pdf >](http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/06/Gramotnosti_ve_vzdelavani_soubor_studii1.pdf).
- [4] HENDL, Jan. *Kvalitativní výzkum*. 1.vyd. Praha: Portál, 2005. 407 s. ISBN 80-7367-040-2.
- [5] HRDLIČKOVÁ, V. PÁVKOVÁ, J. *Výchovně vzdělávací práce v dětských domovech*. 1.vydání. Praha: SPN- pedagogické nakladatelství, 1987. 219 s.
- [6] KALHOUS, Z., OBST, O. aj. *Školní didaktika*. 1. vydání. Praha : Portál, 2002. 448 s. ISBN 80-7178-253-X.
- [7] KLÍNSKÝ, P. *Finanční gramotnost, obsah a příklady z praxe škol*. 1. vydání. Praha : NÚOV 2008. 96 s. ISBN 978-80-87063-13-2.
- [8] KRATOCHVÍLOVÁ, J. *Jak postupovat při tvorbě školního vzdělávacího programu s pedagogickým sborem*. 2011 [cit.2012-17-05]. Dostupný z [www: http://svp.muni.cz/ukazat.php?docId=399](http://svp.muni.cz/ukazat.php?docId=399).
- [9] LANGMEIER, J., BALCAR, K., ŠPITZ, J. *Dětská psychoterapie*. 2.vydání. Praha: Portál, 2000. 432 s. ISBN 80-7178-381-1

- [10] LIMANOVÁ, K. „Už vím jak“. 1.vydání. Praha: Spolu dětem o.p.s. 2011. 81s.
- [11] MAŇÁK, J., JANÍK, T., ŠVEC, V. *Kurikulum v současné škole*. 1.vydání. Brno: Paido, 2008. 127 s. ISBN 978-80-7315-175-1
- [12] MATOUŠEK, O. *Ústavní péče*. 1. vydání. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995. 138 s. ISBN 80-85850-08-7 .
- [13] MATOUŠEK, O. *Slovník sociální práce*. Praha: Portál, 2003. 288 s. ISBN 80-7178-549-0
- [14] *Národní strategie finančního vzdělávání*. Aktualizované znění [online]. Praha : Ministerstvo financí, 2010 [cit.2011-11-01]. Dostupný z [www: <http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/06/Gramotnosti_ve_vzdelavani_soubor_studii1.pdf>](http://www.vuppraha.cz/wp-content/uploads/2011/06/Gramotnosti_ve_vzdelavani_soubor_studii1.pdf).
- [15] PASH, M. aj. *Od vzdělávacího programu k vyučovací hodině*. 1. vydání. Praha : Portál, 1998. 422 s. ISBN 80-7178-127-4.
- [16] PELIKÁN, J. *Základy empirického výzkumu pedagogických jevů*. Praha: Karolinum, 2011. ISBN 978-80-246-1916-3
- [17] PRÁŠILOVÁ, M. *Tvorba vzdělávacího programu*. 1. vydání. Praha : Triton, 2006. 200 s. ISBN 80-7554-712-7.
- [18] PRŮCHA, J., WALTEROVÁ, E., MAREŠ, J. *Pedagogický slovník*. 4. aktualizované vydání. Praha : Portál, 2003. 322 s. ISBN 80-7178-772-8.
- [19] PURKOVÁ, V. *Osobnost dětí umístěných v dětských domovech z pohledu vybraných výzkumů et Ústavní výchova v číslech*. Dostupné z WWW: <<http://anv.cz/odborne/147-osobnost-deti-umistenychv-detskych-domovech-z-pohledu-vybranych-vyzkumu-a-ustavni-vychova-v-cislech>>.
- [20] RATHOUSKÁ-GRMELOVÁ, E. KLÍNKŠÝ,P. Finanční gramotnost. *Vedení školy v praxi*. 2010. Praha: 2010. RAABE, vzdělávací program. Str. 25
- [21] SKOŘEPA, M. SKOŘEPOVÁ, E. *Finanční a ekonomická gramotnost*. 1. vydání. Praha : Scientia s.r.o., 2008. 196 s. ISBN 978-80-86960-40-1.

- [22] *Standardy finanční gramotnosti in Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách.* Aktualizované znění [online]. Praha : Ministerstvo financí ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR 2007 [cit.2011-11-01]. Dostupný z [www:< http://www.msmt.cz/vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach >](http://www.msmt.cz/vzdelavani/system-budovani-financni-gramotnosti-na-zakladnich-a-strednich-skolach).
- [23] *Systém budování finanční gramotnosti na základních a středních školách.* Aktualizované znění [online]. Praha : Ministerstvo financí ČR, Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy ČR a Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR 2007 [cit.2011-11-01]. Dostupný z [www:<http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SBFG_25_326-07_.pdf >](http://www.mfcr.cz/cps/rde/xbcr/mfcr/SBFG_25_326-07_.pdf).
- [24] Statistická ročenka z oblasti práce a sociálních věcí 2010. Str. 101
- [25] WALTEROVÁ, E. *Kurikulum. Prameny a trendy v mezinárodní perspektivě.* 1. vydání. Brno : Masarykova univerzita, 1994. 185 s. ISBN 80-210-0846-6.
- [26] http://www.mpsv.cz/files/clanky/11544/rocenka_2010.pdf, str.101
- [27] <http://www.fgdd.cz/>
- [28] http://www.fgdd.cz/wp-content/uploads/FG_DD_1.konference_brozura-FG.pdf, str.4
- [29] http://www.fgdd.cz/wp-content/uploads/FG_DD_1.konference_brozura-FG.pdf, str.7
- [30] <http://www.sos-vesnicky.cz/res/data/002/000503.pdf>